

המקור בפרשה: אל יצא איש ממקומו (טז, כט) עירובין נ"א א'.

חסידי לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא הפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

עיון תלמוד

דבר העורך

הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א ראש ישיבת מחנה אברהם חוג חת"ס

בענין איסור תחומין

נחלקו רבונתא בדין תחומין אם הוא מן התורה או מדברנן, ולהני דאית להו דהוי מן התורה, משמע דדוקא י"ב מיל הוא ממן התורה אבל ג' פרסאות הוי מדברנן, וכמבואר בדברי הרי"ף סוף"ק דערובין ולא קיי"ל כ"ע בסוטה דאית ליה דתחומין דאלפיים אמה נמי הויין מן התורה. והחולקים אית להו דכ"ל גוויי הוא מדברנן לדעת הבעל. ועיינין היטב בסוגיית תחומין דערובין ובדברי הראשונים שם.

והנה ומה מדבריהם דכל ענין העירוב לא מהני אלא בתחומין דאלפיים אמה ולא בתחומין ד"י"ב מיל, וכמבואר להדיא בדבריהם, אך ראיתי במנח"ח מצוה כ"ד דפשיטא ליה דמהני עירוב בכל גוויי, והוכיח כן מדמהני גם לרי"מ דס"ל תחומין דאורייתא, אלמא דדינא דעירוב אינו תקנת חכמים, אלא הוא מהני מעיקר הדין, משום דעתו של אדם במקום פיתו, וא"כ ה"ה נמי דמהני בג' פרסאות, וצ"ע מדברי הראשונים כאן.

ואפשר לומר דבאמת שפיר מהני מעיקר הדין תחומין אפילו לשל תורה, ולא אמרינן דהאי תקנתא דעירוב לא נתקן אלא להתיר איסור תחומין דרבנן, דכיון דעיקרו של תורת קנין עירוב הוא מחמת קנין שביטה דעתו של אדם במקום פיתו ממילא התם הו"א דירה דליה, אבל לאחר שאסרו חכמים יציאה מחוץ לאלפיים, ות לא משכחת לה במציאות שנייה האדם פת חוץ לאלפיים ויקנה שביטתו, דהרי אין לו כל אפשרות להגיע להחזק דוכתא. אלא דלפ"ז יוצא חידוש גדול, דבאמת באנשי המתנה שפטרם חכמים מלערב עירובי תחומין ורשאים לילך אפי' בלא עירוב חוץ לאלפיים אמה באמת שפיר יוכלו לערב לאחר י"ב מיל, וצ"ע בכ"ז.

[ובאמת אפילו להני דאית להו דהוי מן התורה, נחלקו האחרונים האם זה נאמר רק לענין האדם עצמו אבל לגבי הכלים קנין שביטה דילהון הוא רק מדברנן, ועיין במג"א סי' ת"ד סק"א שהביא דנחלקו ביה הרמב"ם והרי"מ אלא שקר, ובני"ח העיר דלכאורה פליגי בהא מלתא רש"י והריטב"א עירובין דף ע"ט ע"ב, עיינין].

וכמה נ"מ איכא בין אם הוא מה"ת או מדברנן. א. לענין ספק עירוב (עירובין דף ל"ח) דאולינן לקולא, אף שיש ספק אם שרפו או נאלץ בבהש"מ. ב. לענין קולא בהרים, דהוי קולא רק בעירוב דרבנן ולא בעגלה ערופה וערי מקלט. ג. לענין שנאמנין להעיד בגדלן מה שראו בקטן עד כאן היינו באין בשבת וכדאיתא בסו"פ"ב דתנבות. ומיהו הא אמרינן הלכה כדברי המקל בעירוב אינו ענין לכאן, וכמ"ש התוס' בערובין דף מ"ו א' דזה הוי לכוי"ע, וכשם דלגבי אבילות נקטינן כהאי דמיקל אפילו באבילות יום ראשון דאורייתא, ובתומה רבתי על רבינו הקדוש בספ"ק דערובין אות ח' שלא הרגיש בזה.

ואפילו אי הו"ו מן התורה מ"מ איהו אלא איסור לאו, ואינו נכלל בין מלאכות שבת ויו"ט, והוי כמו בערה להאי מי"ד דללא יצאת, וכן כאיסורא דשביטת בהמתו וכאיסורא דמחמר. ועיין היטב בסוגיית הגמ' ביבמות דפליגי רבונתא גבי איסורא דמחמר אי אית ביה עשה דשבתו, ולכאורה נראה דפליגי האם איסור זה הוא מטעם מלאכה. אמנם באמת אין מוכרח לומר כן, דאפשר לומר דפליגי בגדר העשה, האם הוא רק חל על מלאכות או לאו וכדעת הרמב"ן הידועה. [ועיי' היטב ברבינו חננאל פסחים דף ה' ע"ב ובדברי יחזקאל סי' יז].

והנה בגמ' ר"ה מבואר דאין עשה דשופר דוחה העברת תחום שבת, והטעם הוא משום דאין עשה דלית ועשה, ומוכח להדיא דעל תחומין איכא עשה דשבתו, ותיקשי להני רבונתא דאית להו דבמחמר ליכא עשה. וראיתי במנח"ח שכתב דהא מילתא מתלי תלי דא תחומין דאורייתא או דרבנן, דאי דרבנן שויהו חכמים ככל איסורי שבת וכדחזינן נמי לענין מוקצה דחשיב כדבר שיש בו עשה וי"ח, אבל אי תחומין מן התורה באמת לית ביה עשה. ואין תלמודא דא"כ נמצא דאם הוא מן התורה יוכל לדחות שופר לאיסורא דתחומין, דבלא"ה האי תירוצא לאו דוקא, דהרי אינו בעידתא וכמ"ש הראשונים שם.

ומצינו דנחלקו האחרונים אי מזהה על שביטת בהמתו באיסורא דתחומין, דבמרדכי קידושין סי' תקס"ה מבואר להדיא דלא הוזהרו על כך, אמנם במג"א סי' ש"ה סק"י"ח מייית בשם הלבוש דבעלמם מוזהרים. ולכאורה נראה דבא דבא דאי אינו בגדרי המלאכות אין שום מקום לאסור על הבהמה לילך חוץ לתחום, ונהי דחילוף איסור על אותן אנשים שזרים מחוץ לתחום להוליק בהמה אתם, כיון דכרולי בעלמם היא, מ"מ אין בעלמם מוזהרים למנוע שלא תצא הבהמה מחוץ לתחום, אבל הלבוש אית ליה דזה הוי שאר גדרי המלאכות.

(שב"ע אש עה"ת ח"א, עיי"ש בהרחבה)

תחומין במרח ובשיבוש תימח גדולח על הרמב"ן

הרה"צ מרדכי קרליבך

הרמב"ן בנימוקיו כאן תמה למה לא פירש הכתוב את המצוות שנצטוו במרה, וכתב דמלשון אות"ש משמע שלא נצטוו לעשותם, אלא הוריים החוקים ההם ולימ"ד ש"ח משמע דאית להו דצוונתו. על הדרך שלמד אברהם אבינו את התורה, והיה זה להרגלם כמצוות ולדעת אם יקבלום בשמחה ורובטו לבב עכ"ד, ולפ"ז ניחא מה דמצות כיבוד אב חשיבא כעשה שלאחר הדיבור, משום דלא ניתנה כאן בתורת מצוה. ומצאתי בפני ידועש ברכות ה. שביאר הא דמוכח בסוגיא שם דהעוסק בתורה יסורין בדלין ממנו, דכתיב אם שמעו תשמע לקול ה' אלהיך וגו' והאנת למצותיו וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, וקשה דהתם כתיב גם קיום מצוות, ותיקן בפ"י דההיא פרשה במרה נאמרה, וקאי על המצוות שניתנו במרה, ולא ניתנו לקיימם אלא לעסוק בהם, ומכאן למדנו רק דהלמד תורה יסורין בדלין הימנו ע"כ.

אכן בפלתי סי' א' סק"א כתב להיפך מדבריו [דבמרה ניתנו המצוות לקיימם מיד], דהנה ה"ט"ו ב"ר"ד סי' א' סק"ו הקשה בהא דאיתא בחולין כט. על הכתוב וכתב כאשר צויתך, והיינו בסיני, וקשה למה לא אמרו כאשר צויתך במרה, כמו שדרשו את הכתוב כאשר צוך האמור בשבת וכיבוד אב, ותיקן בפלתי דכיון שלא נצטוו על מצות השחיטה עד שנסכסו לארץ, כמבואר בחולין ז'. דבמדבר היו נוחיין ואוכלין, ע"כ לא במרה ניתנה, ומוכח מדבריו דהנך מצוות שנצטוו במרה ניתנו להם לקיימם, והובאו דבריו בפמ"ג פתחה ל"ו"ט בסופו, ועיינן בעונג י"ו"ט סי' נ"ג שהוסיף בזה דברים לקיים דברי הפלתי.

והתם סופר בחידושי לשבת פז: השיג על דברי הפלתי, דהא פרישי דגם פרשת פרה אדומה ניתנה במרה, הגם דלא עשאה עד לשנה האחרת, וע"כ דמצוות שבמרה לא ניתנו כדי לקיימם מיד, והניח דברי הפלתי תימח, אכן נראה דהנה בסנהדרין גם משמע דלא נצטוו בפרה אדומה במרה, שהיי' לא מנו פרשת פרה בכלל י' מצוות דמרה, וכן יעין בבינון ס. דפרשת פרה ניתנה בשמיני למילואים, ואי"כ י"ל דהפלתי קאי לשיטת תלמודין שפרה אדומה לא ניתנה במרה.

ובספ"י [בשלח] תמהתי מאד בסוגיא דמפרשת שבת [דף פז:] שאמר שם דנחלקו אם נצטוו על התחומין במרה, ולמ"ד שנצטוו במרה על איסור תחומין לא יצאו חוץ לתחום, הרי להדיא שניתנו ע"מ לקיימם, וצ"ע מאד.

והנראה, דהנה יש לתמוה על כל סוגיא דשבת שם שנחלקו האם הותר לישראל כשהיו ברפידים לצאת חוץ לתחום, ואמרו שם דנחלקו בשבת דמרה האם נצטוו על התחומין, ותמה דאף אם לא נצטוו על התחומין במרה, הרי עיקר הציווי על התחומין נאמר בשבת דמן, שם נאמר שבו איש תחתי לא יצא איש ממקומו ביום השביעי, והוא המקור לאיסורא דתחומין כמבואר בעירובין [דף יז:] ובר"מ פכ"ז שבת ה"א, ומה לי מה שהיה במרה, וצ"ע.

ובע"זו דת"י בתוס', ותכחו דבזה גופא נחלקו בשבת במרה, דלמ"ד דאפקדו תחומין במרה שפיר יש לפרש קרא האמור דמפרשת המן אל יצא איש ממקומו שנצטוו אז על התחומין, כפשוטא דקרא, ולמ"ד דלא נצטוו על התחומין במרה, אזי כשם שלא נצטוו במרה על התחומין, כמ"כ לא נצטוו בשבת דמן על התחומין, ע"כ דמה שכתוב בשבת דמן איסורא דתחומין לאו דוקא, אלא אחר מתן תורה ניתנה, אלא שא"כ נכתב בתורה במקומו.

אלא דלפ"ז עיינן קשה למה הש"ס שו"ט בשבת דמרה ולא לענין שבת דמן, וע"כ דנקט שבת דמרה לפי ששם ניתנה השבת, והכל אגב מרה נגדר, שאם נצטוו במרה על התחומין אזי ע"כ מה דכתיב אל יצא איש ממקומו שבת דמן, נצטוו אז לפני מתן תורה, ולמ"ד דלא נצטוו על התחומין לפני מתן תורה, לא במרה, ולא בשבת דמן, ע"כ דמה שכתוב בשבת דמן איסורא דתחומין, לאו דוקא, אלא אחר מתן תורה ניתנה, אלא לאחר שנתן תורה במרה.

הלא מעתה ניחא קושיא הג"ל בפשוטו, דאף אם במרה לא נצטוו על קיומה של השבת, רק עצם הפרשה והציוויים והאיסורין לקיימם לאחר זמן [כמו שפרש אדרימן], אכן הא מיהת שבת דמן רדאי ניתנה להם לקיימם בפועל, כי שם כתוב ראו כי ה' נתן לכם את השבת על כן הוא נתון לכם ביום השביעי להם יומים שבו איש תחתי אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, והרי והו פשוטו של מקרא שקיימו את השבת, ושם הרי נצטוו על התחומין, ומה דנקט שבת דמרה כבר נתבאר כנ"ל, והוא פשוט וברור, ובכומדמו שאין שום דרך לגטות מזה.

וביאר הדברים במה שלא נצטוו על התחומין במרה עד מתן תורה נראה פשוט. דהנה המהרש"א כתובות ז. על תוס' [ד"ה מתוך] הקשה המבואר בתוס' דמותו להוציא אכיל לצועך אוכל נפש, למה לא התייר לצאת לתחום לצועך אוכל נפש, וכן הקשה הגרע"א בפסחים ז:.

פרשת בשלח, היא אחת מפרשיות האמונה שבתורה, כולה סובבת באותות ניסים ונפלאות, יציאת עם ישראל ממצרים, בדרך להפיכתו לעם, ביד חזקה וברוע נטויה, הקב"ה מוביל את העם בהשגחה פרטית מופלאה ומוכיח לכל העולם את אהבתו לעם.

האמונה החושית לזכר עם ישראל על שפת ים סוף מונדרת על ידי חז"ל כראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בו בוי' במראה, דרגה פלאית של הצבעה - זה קלי ואוהו. אולם מיד לאחר מכן, מלמד הקב"ה את ישראל, פרק חשב לא פחות באמונה הגדולה. פרק באמונה ובביטחון דווקא בדברים הנראים לנו כפשוטים ומובנים מאלהים. ויותר מכן, באותם נושאים שהאדם חושב לתמוך כי הוא מנהל ומנווט אותם וכי הוא זה המחליט והקובע לנביהם, דווקא שם מוכיח הקב"ה לישראל כי שוב האמונה בהשגחה פרטית ובהכרח שהכל מאיתו, היא הבסיס לקיומו וחיו של היהודי.

זו פרשת המן, הפרשה האוכל, מה שהאדם צורך מדי יום ביומו וזה הרי בסיס קיומו הגשמי, המון הגשמי, הלחם הבסיסי שהאדם אוכל. לא הייתה הפיסה לכלכלית כזו או אחרת שהשפיעה על מחיר הלחם ומצרי היסוד. היה זה שוב הקב"ה שלימד את העם במנהגו הראשונים, כי הכל מאיתו ומידין נתן הכל מדי יום ביומו, ללא קשר לרמת הטיירה בפניסה ובדריפה אחר השגת הכסף, הקב"ה זן ופירס את העם בלחם, באוכל הבסיסי של דוק האדם.

אלו חשבו כי הם יחסכו כדי לחתוך לידים ושמו ב'צד', אלמו מדי כי ירימה הייתה בו', לא משום שאין לחסוך ולא משום בהורא עתידית לבני זה, אלא, שבכור היתרון של דוד המלך רצה הקב"ה להורות להם ולזרועו, כי לא מעשך או תחבולותיך תלשגת הפרנסה והכסף הם אשר מעניקים לך שרת ביטחון לכלכלית, לא החסנונות וגאונוך בהקשקות, אלא הכל מאיתו יתברך.

לא יעורר לקחת שתי מנות כי שגאר רק דך אחת, רק מה שאתה צריך ומוקצב לך, לא יעורר לשים בצד ולא יעורר תחבולות כלשהו, הכל ממנו ומידין. זה הוא מסר האמונה, לראות את יד ה' לא רק באותו ובמובנים כי אם דווקא בדברים הפשוטים והנראים לנו 'ביטעיים' או יותר מכן, נראה לנו כי אנו מנוטים אותם וחכמינו היא זו העומדת לנו.

ובש"ו"ת חת"ס אר"ח סי' קמ"ד [ד"ה מ"ש] כתב שאין זו קושיא כלל, דלא הותר לצורך אוכל נפש אלא איסור מלאכה, שהרי אמרה תורה כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש וגו', אכן איסור תחומין איסור בעלמא דלא חמתא לתא דמלאכה, ואף לא הייתה במשכן, והרי זה כאיסור חמץ בפסח וחדש לפני העומר, שלא הותרו הנך איסורים לצורך אוכל נפש, [ועיי'ש בנוגע לתוס' פסחים ה: (ד"ה לחלק)], ועיינן באבני"ו אר"ח סי' קל"א סק"א.

הלא מעתה פשוט דמה"ש לא נצטוו על התחומין במרה עד מתן תורה, שלא נצטוו אלא על עיקרה של שבת, והן הנה 'מלאכת שבת', [ומה שלא נצטוו על ההוצאה לדעת התוס', כבר פירשו האחרונים דהוא משום דהוצאה מלאכה גרועה היא, אלא דלפ"ז אין צורך בשום טעם שלא נצטוו על התחומין, דאף אם נימא דהוה מלאכה, מ"מ מלאכה גרועה היא, ככל סברות הראשונים בריש שבת, ואכ"מ].

צורך

צורך הוצאה לאור – נתן פלדמן

יצא לאור הספר

אשת לפידות

נשים במאי קא זכיין

להשיג בחניות הספרים

איסור תחומין ביום טוב לצורך אוכל נפש

נפסק בשו"ע או"ח סימן תט"ז סעיף ה' "יום טוב נוהג בו עירובי תחומין אבל לא עירובי חצרות". וכתב המש"נ משום דאין איסור הוצאה ביום טוב. כתב הרמב"ם בפ"ח מהלכות עירובין הלכה ז' וז"ל "כשם שאסור לצאת חוץ לתחום בשבת כך אסור לצאת ביו"ט, אבל ביו"ט מותר להוציא מרשות לרשות", וביתר ביאור כתב בערוך השולחן באו"ח תחומין שצ"ז אות ד' להסביר וז"ל "אעפ"י שעירובי חצרות ושיתופי מבוואות לא שייך ביו"ט אבל תחומין שווין בשבת ויו"ט, ולכן בכל דיני תחומין שבת ויו"ט שווין. כעין זה בעונג שבת ובתורה, וזה הטעם שייך גם ביו"ט וכן בכל דיני תחומין שבת ויו"ט שווין. כעין זה מובא בס' החינוך מצוה כ"ד בגדר איסור תחומין וז"ל "משרשי מצוה זו שנוכרו ונדע שהעולם מחדש ולא קדמון כמו שנתנו בפירוש ממונות שבת "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ויחבר ביום השביעי" (שמות כ"י י"א) ע"כ לזכר הדבר ראוי לנו שנתנו במקום אחד, כלומר שלא נלך בדרך רחוק רק דרך טיול וענוג. (ע"י ברבינו בחיי בס' כד הקמח ערך "שבת" שהארץ עירוב חצירות לכל מידי דאיכא צורך כיו"ט".

ויש לברר האם איסור תחומין ביו"ט הוא אפילו ביש בו צורך אוכל נפש או לא? ולכאורה נראה ברור דאפילו ביש בו צורך או"ח אסור להרי כפי שאינו מחדש ביו"ט בין אסור הוצאה לאיסור תחומין דבאיסור הוצאה הותר לצורך או"ט וע"י אמרו שבחומין לא הותר לצורך או"ט. וכן מפורש בביתו הר"ף הוצאה דיו"ט וז"ל "צריך עירוב תחומין אפילו לצורך או"ט ואין צריך עירוב חצירות לכל מידי דאיכא צורך כיו"ט".

אולם באמת יש להבין מדוע כ"כ חמור איסור תחומין מהוצאה לרשות לרשות דאפילו צורך או"ט אין לו היתר דהרי לדעת הרב פוסקים הרמב"ם והרשב"א וקצת מהגאונים דקיי"ל כרבנן דאין לתחומין איסור מהתורה כלל אפילו ביותר מ"מ"מ מ"ל כמ"ש"כ המ"מ כפ"ז מהלכות שבת (ע"י משנ"ב תצ"ז ס"ק א'), ואפילו לדברי הר"ף והגאונים בספ"ק דעירובין דהוא איסור דאורייתא אין זה אלא ביתר ג"כ מ"ל אבל עד י"ב מ"ל הוא איסור דרבנן (ע"י בטורי אבן חגינה ד"ז ע"ב ובשדי חמד מערכת ת' כלל ס'), וא"כ הי"ד קושיא אלו"ט דאפילו הוצאה חמורה לרשות דהוא איסור דאורייתא אלא דכ"ע היתרו ביו"ט לצורך או"ט מכש"כ דראוי להתיר באיסור תחומין דלא ברור שהוא איסור דאורייתא לכ"ע".

ואולי אפשר לתרץ בדוחק עפ"מ"ש"כ בס' החינוך מצוה ר"ח בגדר היתר מלאכה אוכל נפש ביו"ט וז"ל "משרשי המצוה כדי שיתברר ישראל הניסים הגדולים שעשה השם להם ולאבותיהם וידברו בס' ויודיעו לבניהם ולבני בניהם, כי מתוך השביטה ומסקי העולם היו פנויים לעסוק בזה, שאילו היו מותרין במלאכה ואפילו במלאכה קלה היה כל אחד ואחד פונה לעסוק וכבוד הרגל ישבה מפי עוללים גם מפי הגדולים, ועוד יש תועלת רבות בשביטה שמתקבצין כל העם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לשמוע דברי ספק וראשי העם ידריכום וילמדום דעת", א"כ י"ל דהוצאה מלאכה קלה דאינו אלא מוציא מרשות היחיד לר"ה, אבל ללכת עד אלפים אמה שהיא טורח גדול ותכן שישבח ע"ד הניסים כמובא אין לו אפשרות לישוב בביהמ"ד ולכן לא התירו איסור תחומין ביו"ט וכפי משמעות מדברי הגמ' ביצה דכ"ה, ובדף ל"ט (שם) מובא מי שהי' פירותיו בעיר אחרת וכ"י מי שזימן אצלו אורחים וכ"י.

המהרש"א בכתובות ד"ז מקשה למה לא התירו תחומין ביו"ט מטעם מתוך כמו באיסור הוצאה שמתיר להוציא אף דבר שאינו אוכל נפש מתוך שהותר לצורך או"ט, ולדעת רש"י ביצה י"ב אף שלא לצורך היום כלל וא"כ גם באיסור תחומין נאמר כך, וכתב הפנ"י (שם) שתחומין היו מכשירין ולא הותר דבר שאפשר לשיתו מערב יו"ט וכ"כ בקרני ראם (שם) ומדקרב עצמו להאכלין לא היו אלא כמכשירין. אולם המרמשת ח"א בסימן י"א תב"ל להעיר מדוע לא נחשב אוכל נפש גופא כמו בהוצאה דחשיב

מין הגר"נ קרליץ שליט"א

איסור תחומין ביו"ט

[המהרש"א בכתובות ז' ע"א הק' על דברי התוס' שם אמאי לא התירו תחומין ביו"ט משום או"ט, וכן ה"עק"א בפסחים צ"ג ע"ב הק' על דברי התוס' שם אמאי לא התירו תחומין ביו"ט משום או"ט. וע"י בפר"ח סי' תצ"ה סק"ג ובחתי"ס או"ח תשו' קמ"ט מה שביארו בה].

עוד יש לבאר עפ"מ שביאר הרמב"ן על הא דתנן (ביצה כ"ג ע"ב) אין צדין מן הביברים ביו"ט, ופי' הרמב"ן במלחמות שם וז"ל, אלא הו' יודעים שלא להמלאכת הותרו ביו"ט אלא הכשר המאכלים לאכלן כגון אפיה ובישול וכיוצא בהן, אבל לצוד בעלי חיים שאינן ברשות אדם, וכן לעקור דבר מגידולו כגון קצירה ותולדותיה אלו וכיוצא בהן אסורין והן בכלל מלאכת עבודה, עכ"ל.

ועיין ברשב"א (עבודת הקודש ש"א פ"א) שכתב שמלאכות כקוצר, תולש, דש ובורר וטוחן ועוד, אסורות ביום טוב מדאורייתא ומסרן הכתוב לחכמים, וכתב שם עוד וז"ל, וכן לא התירה [התורה] אלא תקון דבירים שהן ברשותו כאפיה ובישול, לא לעקור דבר מגידולו, עכ"ל.

וה"ה לדעת הרמב"ן הנ"ל י"ל דיסוד איסור תחומין הוא שגדרה התורה את מקומו של האדם, ממילא כל מה שחוץ למקומו חשיב שלא ברשותו, שאין בזה היתר של "אך אשר יאכל לכל נפש", ואף שהוא דבר שבעצמותו הוא אוכל נפש, [וע"ע מש"כ בחוט שני ה' יו"ט עמ' ק"א].

ואיסור יציאה מחוץ לתחום ביום טוב הוא כמו בשבת ואין בזה את ההיתר של אוכל נפש, וכשם שאין להביא אוכל נפש מחוץ לתחום למקומו, כך אסור לאדם לצאת חוץ לתחום למקום שנמצא בו האוכל.

ושאני הוצאה לרה"ר דמותר ביו"ט, ועיין מה שכתב הר"ן על הא דתנן (ביצה י"א ע"ב), בית שמאי אומרים אין מוליכין טבח וסכין אצל בהמה, ובית הלל אומרים מוליכין זה אצל זה, וכתב הר"ן, פירוש מוליכין אפי' דרך רה"ר, ואע"ג דאפשר דעביד לה מאתמול אפ"ה שרי משום דהוצאה באוכל נפש תתיקון אוכל נפש עצמו היא ולא כמכשירין, ותיקון אוכל נפש עצמו שרי אפילו אפשר לעשותו מערב יו"ט, עכ"ל.

ועוד שאין להתיר יציאה מחוץ לתחום ביום טוב, דדוקא דברין שע"פ הרגילות נוקטים לעשות לצורך אוכל נפש מותר, אבל יציאה חוץ לתחום הוא מקרה נדיר ולא הוי בכלל מכשירי אוכל נפש כלל, ומה שיש לדון בקרבן פסח הוא רק משום עשה דוחה ל"ת [ע"י פסחים צ"ג ובתו"ש שם הנ"ל], אבל היתר אוכל נפש לא שייך.

(חוט שני יו"ט)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ שליט"א

שלג

אדם שהגיה עירובי תחומין כפי הדין כי ראה ללכת מוחזק לעיורו אלפיים אמה נוספות ושלג כבד ירד קודם שצת ויכסה את עירובו והוא מחפש אותו ולא מוצאו. מה הדין בזה, כי בעצם העירוב נמנע לפניו רק שאין הוא רואה אותו ונחשב שחושך ירד לעולם, אבל העירוב עדיין קיים. ואין זה דומה לנתנו במגדל ואזב המפתח (סי' ש"ז סע' ג') משום שבמקרה דין אין לר"ך הוא לעבור איסור כדי למצוא עירובו ויש להדגיש שהמודבר צ"ע שאין זו חבירה.

איסורי הנאה

הר"ן נדברים פה. הביא מחלוקת אם יש גזל באיסורי הנאה. וראה בזה בנ"ח הריב"ש. ומו"ר הגר"ח"פ שיינברג ז"ל אסברא לי דיסוד מחלוקתם מה היא בעלות, וביאר שגדר בעלות היא האפשרות להשתמש ואם אי אהה יכול להשתמש אין את בעלים. והביא יסוד לדבר בזה מהקצות סי' ש"ז, והאריך בזה במתק לזונו כמה פעמים.

צורה או שווה

נחלקו רבותינו לעניין זמן תשלום הנזק למי שהזיק חפץ של חבירו. שיטת הרמב"ם שחייב לשלם כפי ערך הנזק בזמן התשלום ושיטת הר"כ"ד שחייב תשלומין הוא כפי זמן הנזק. ואם עלה הנזק או ירד התשלום הוא לפי נקודת הנזק. וראה בזה במתנה אפרים הלכות נזקי ממון סי' א', ובחזו"א סי' י"ח ס"ק י"ד. ונראה דפליגי מה יסוד חיוב התשלומים האם "ענך" או "לורה".

כלומר לא חייבים לשלם את הפסד המזון של האדם, לפני הנזק נאמד רכושו שצרכו מסוים ואחרי הנזק ירד ערך רכשו, או איסור חיוב תשלומין הוא להביא את זכותו של החפץ בלי להתחשב בערך ממוני. והרמב"ם הסובר שחייב תשלומי נזק לפי השער בזמן התשלום סובר לפי זה שחייב תשלומין ענייני להביא את זכותו של הדבר ולכן חייב המזיק לשלם כסוס שעל ידו אפשר להשיג את הזורה. אבל הר"כ"ד סובר שחייב התשלומין הוא על הפסד המזון ומשום כך יש לשלם את הפסד שנעשה זה ערך המזון בזהותה שעה.

מח היא בעלות

ונראה שמחלוקתם היא ביסוד מהות בעלות על חפץ, אפשר שבעלות על חפץ היא הבעלות על האורה או שמה על חפץ היא בעלות על הערך הממוני. נמצא אם כן שהמזיק חפץ אם היא הבעלות היא על האורה, חובתו להחזיר חובה. אבל אם הבעלות על הערך, חובתו להחזיר ערך. ומענה דבני מו"ר הגר"ח"פ שיינברג ז"ל שבעלות היא השתמשות אתי שפיר אם יסוד בעלות היא המזון שצרכו, משום כל האפשרות להשתמש היא הקובעת בעלות, אבל אם יסוד בעלות היא האורה נחשב אדם בעלים גם ללא השתמשות.

תחומין

אמור מעתה מי שיש לו עירוב תחומין ואין לו אפשרות להשתמש בו כנתינת שבת בשום זל ואף לא למוכרו איבד את בעלותו והוא כעין אכירה אף שהוא נמנע לשמור על אבדתו, ואם העירוב אינו שם, לא יחשב לו לעירוב תחומין. ואף אם ינאלטו מ"מ בלוחה שנה איבד את בעלותו. והיותה נראה שצדק ר' נחשב כאבד עירובו ולא הועיל לו לכל הדעות ראה סי' ת"ט סע' ו'.

ע"ב בתד"ה לחלק הבערה דהוי רק לאו בשבת אינה מלאכה ואינה אסורה ביו"ט א"כ גם תחומין לא היא אסור ביו"ט מדאורייתא, וכתב דאפשר דא"כ לריב"א תחומין הוי רק מדרבנן (ע"י דבברי יחזקאל סימן ז' ס"ק כ"ז).

בשו"ת גורן דוד או"ח תשובה מ"ז מביא בשם א"א לתרץ למה לא נתיר הביאה חוץ לתחום ביו"ט כמו שמוציאין מרשות לרשות; דהיי"ל עפ"משי"ד הרב המגיד בפ"א מהלכות יו"ט דמלאכה שנעשה באוכלין ומשקין כגון שחיטה ובישול ואפיה דעיקרן באוכלין ומשקין זה ודאי נקרא מלאכת או"ט, אבל שאר מלאכות שאינן באוכל נפש כגון הכתיבה והאריגה והבנין אפילו עשאו לאכילה לוקה, וההוצאה אע"ג שנעשית בשאר דברים מ"מ נעשית ג"כ באוכלין ומשקין עצמם ולכן הוה מלאכת נפש ואומרים מתוך שהתורה לצורך התורה שלא לצורך. וזה החילוק בין תחומין להוצאה שבשלמה בהוצאה דלא נגמרה מלאכתו אלא כשהוציא החפץ ומכיון שישנו באוכלין ומשקין אע"ג שיש הוצאה בשאר דברים נחשב מלאכת או"ט, משא"כ תחומין דאין נגמרת החפץ דאפילו לא הביא עמו שום חפץ כלל נגמרה האיסור של תחומין ולכן לא נקרא מלאכת או"ט, אלא הוא כתיבה ואריגה כיון שהיא עומדת לעצמה בלא אוכל נפש. (ע"י בפרי חדש או"ח סימן תצ"ה סק"ג שו"ת עמודי בצל סימן י"ד שו"ת בית שערם או"ח סימן רנ"ט ובשו"ת אור החמה ח"ד סימן צ"ה).

הקובץ שיעורים בסוף הלצה אות ע"ג וכן בפסחים אות כ"ג ג"כ תירץ דתחומין לא הוי בכלל מלאכה ורק מלאכות הותרו לצורך או"ט ולא סתם איסורים. אבל הקשה הקוב"ש דא"כ קשה לריב"א בפסחים ה'

עקרי הענין

נאמר בתורה בפרשת בשלח שמתו טו כט אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. כתוב זה "אל יצא איש ממקומו, הוא בין הציווים שנאמרו לבני ישראל על לקיטת המן, וממנו למדו חז"ל שאסור לזאת שבט מחוץ לתחום הדינו שאסור לאדם מן התורה להתרחק בשבת ממקומו מגוריו יותר משנים עשר מיל (מיל הוא אלפיים אמה). שנים עשר מיל אלו, נקראים "תחום שבת" (וחכמים נקנו, שיחוסם שבת" הוא אלפיים אמה, כולקפון). ברייתא בעירובין נא ע"א, מכלילת בשלח מט' דויטע פשה ה. אמנם במבאר בגמרא שבת פו ע"ב שציווי זה לא נאמר לבני ישראל בשעת שירד המן לראשונה, ונחלקו אמוראים מתי הוא נאמר: רב אחא אומר, שציווי זה נאמר עוד לפני ירידת המן, כשבני ישראל חנו ב"מרה" ראה שמות טו כב-כו, ונאמר יחד עם שאר הישיבה שעליהם נצטוו במרה ראה שבת שם, וסנהדרין נו ע"ב. ורבא דמי, שבמרה נצטוו רק על ל"ט מלאכות שה. ואילו על תחום שבת נצטוו במעמד הר סיני, כשקיבלו את כל התורה. אף על פי שהציווי "אל יצא איש ממקומו" כתוב בתורה לפני מעמד הר סיני, בסניו נאמר ציווי זה, אלא שנכתב בפרשת המן לפי שישיר הוא ללקיטת המן סוכרים רבבין וח"י הר"ן שבת שם. והיא תוספת שם ד"ה אתחומין. לדעת רבא, כאשר ירד המן בתחילה, מותר היה לצאת מן המחנה בשבת, שהרי מתן תורה היה כשלושה שבועות לאחר מכן.

נחלקו התנאים אם איסור יציאה מחוץ לתחום, הוא מן התורה: רבי עקיבא, רבי יהודה ורבי מאיר אומרים שהאיסור הוא מן התורה, ולדעתם שיעור התחום הוא אלפיים אמה. ואילו רבי יוסי ורבי שמעון אומרים שאיסור תחומים הוא מדברי חכמים ראה: משנה בסוטה כו ב גמ' של ל ע"ב, משנה בעירובין לה ע"א, וגמרא שם לה ב-לו א ולו ע"ב, משנה שם נח ב גמ' נט ע"א. ונחלקו הבבלי והירושלמי בודעת התנאים הסוכרים שאיסור תחומים הוא מדברי חכמים: לדעת הבבלי, תנאים אלו סוכרים שמן התורה מותר לאדם להתרחק בשבת ממקום מגוריו ללא כל הגבלה ראה: שבת טט ע"א, עירובין לו ע"א, ביצה לו ע"ב, סנהדרין טו ע"א. ולדעתם, הציור "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", אינו איסור לצאת מן התחום, והלימוד על איסור תחומים מכתוב זה הוא רק אסמכתא וא"ש שמתו טו כט. ואילו לדעת הירושלמי, הכל מודים שישירק האיסור לצאת מחוץ לתחום הוא מן התורה, ונחלקו התנאים מהו שיעור התחום מן התורה. התנאים שאמרו שאיסור תחומים אינו מן התורה, אמרו אתו רק על תחום אלפיים אמה, אולם אף לדעתם, תחום שנים עשר מיל מן התורה הוא ירושלמי עירובין פ"א ה"י ופ"ג ה"ד, ופסחים פ"ו ה"א. וראה רמב"ן ורש"א עירובין יו ב שלוש אמה אף הבבלי סוכי כד.

הלכה נחלקו ראשונים: יש שהחמירו כדעת רבי עקיבא שאף תחום אלפיים אמה הוא מן התורה. רמב"ם בשם ריב"ז אפ"ה, וראה הפוס' לרמב"ם ל"ת טכא והשנת הרמב"ן שם א"ן וכתב וראשונים פוסקים ורמב"ם אלפיים אמה אינו אסור מן התורה [כדעת ר' יוסי ור' שמעון]. אלא שנחלקו בנוגע לתחום שנים עשר מיל, אם ההלכה כדעת הבבלי או כדעת הירושלמי. שפסקו כדעת הבבלי בעל המאור עירובין א א בדפי הרי"ף, רמב"ן במלחמות עירובין שם, ובחי' עירובין י ע"ב, רש"א עירובין שם, ובעבודת הקדש שנה ה סי' א, רא"ש עירובין פ"א ודא כד רפ"ד סי' ה. מרדכי עירובין סי' תפ-תפד, טור אורח"ס סי' שצז. וראה רמ"א אורח"ס שה סעיף כג וסי' תד סעיף א. ויש שפסקו כדעת הירושלמי שאסור מן התורה לצאת מחוץ לתחום שנים עשר מיל מגיד משנה שבת פכ"ז ה"א בשם אובניו, רמב"ן עירובין א א בדפי הרי"ף, וראה בעל המאור שם ורש"א עירובין יו ב ומגיד משנה שם בדיעה, אך ראה רמב"ן עירובין שם ובמלחמות שם, שמשמעת הרי"ף אינה כירושלמי, אלא הגותה ה"ביח על הרי"ף שם אותו ו, רמב"ם שבת שם, ראב"ד, מובא ברמב"ן ורש"א עירובין שבת, פ"מ"ג לאיין סו, שו"ע אורח"ס תד סעיף א, ומשנה ברורה ס"ק ז' בדעתו.

לדעת הסוכרים שאיסור יציאה מן התחום הוא מן התורה, שיעור שנים עשר מיל, נלמד משיעור מקום חנייתם של בני ישראל במדבר, שהיה שנים עשר מיל על שנים עשר מיל ראה עירובין נה ע"ב, והציווי "אל יצא איש ממקומו", נאמר רק על יציאה מן המחנה, אולם לא נאסר עליהם ללכת בתוך המחנה ונאפילו ממצא אחד של המחנה לקצור העינן. מכאן, שמותר לאדם ללכת ממקום שבידתו לפחות שנים עשר מיל ראה ירושלמי עירובין שם, רמב"ם שבת פכ"ז ה"י.

תחום שנים עשר מיל, הוא סביב מקום שבידתו של האדם, ומותר לאדם ללכת שנים עשר מיל לכל רוח, ואף אם הלך שנים עשר מיל לצד מזרח, וחזר לביתו, ומתו לו לשוב וללכת שנים עשר מיל למערב ראה: רמב"ן עירובין יו ע"ב, מנחת חינוך אות ב. ויש סוכרים, שמותר לאדם ללכת שנים עשר מיל, רק לכיוון אחד - כרצונו, ואם הלך שנים עשר מיל לצד מזרח, וחזר לביתו, אסור לו ללכת למערב קרית שבת שבת פכ"ז. וראה שו"ת בית יצחק אורח"ס סי' מב אות יב.

היוצא מן התחום, אינו עובר על איסור עשיית מלאכה בשבת, מפני שאיסור זה כולל רק את שלושים ותשע המלאכות שהיו במשכן, ואילו יציאה מן התחום אינה אחת מהן ולכן אינה נחשבת מלאכה די רבא סנהדרין טו ע"א. וראה מנחת חינוך אות א. ונחלקו הראשונים, אם היוצא מן התחום עובר על מצות שביעה ממלאכה בשבת: יש סוכרים, שאף מצוה זו כוללת רק שביעה ממלאכה, ולפיכך תחום שבת אינו כלול באיסור ורש"א יבמות ו ע"א, בשם רבינו יונה. ויש סוכרים, שאף איסורי שבת אחרים שאים מלאכות כלולים במצוה זו ותוספת יבמות שם ד"ה ינגמר, רש"א שם.

כאמור חכמים תקנו שאסור לאדם להתרחק ממקום מגוריו בשבת יותר מאלפיים אמה ראה משנה בעירובין מה ע"א, רמב"ם שבת פכ"ז ה"א, טוש"ע שבת סעיף א. תקנת חכמים זו, היא אף לדעת הסוכרים שאיסור תחומים אינו מן התורה. איסור זה, לדעה זו אינו נועד להתרחק את האדם מאיסור תורה, אלא הוא איסור בפני עצמו ראה: עירובין לו ע"א, ורש"א וריטב"א. יש ראשונים שכתבו, שאף לדעת הסוכרים שאיסור תחומים הוא מן

הרב נחום זאב רוזנשטיין

התורה, תקנה זו, לא נועדה להרחיק את האדם מיציאה מן התחום האסור מן התורה, אלא היא איסור בפני עצמו, שררר שיעור תחום זה - אלפיים אמה, חוקו משיעור התחום האסור מן התורה - שנים עשר מיל רש"א וריטב"א שם, בשם הראב"ד. חכמים הסמיכו את שיעורו של התחום, על הכתוב: "אל יצא איש ממקומו", ודרשו ב"גזירההוה", ש"מקומו" היינו מקום כגדול ה"מגרש" שהקיף את ערי הלוויים, שהיה אלפיים אמה עירובין נא ע"א, ראה רמב"ם שבת פכ"ז ה"א. וראה רש"י שבת לד א ד"ה בעירובי הריטב"א עירובין שם, שדרשה זו אינה אלא אסמכתא.

נחלקו הפוסקים בשיעור אמה לפי מידות זמנו: לדעת הר"ח נאה שיעורה 48 ס"מ שיעורה תורה לר"ח נאה. ולדעת חתונן איש שיעורה 58 ס"מ חזון איש אורח"ס סי' לו ס"ק ט, ושו"ת אגרות משה (אורח חיים ח"א סי' קלו) כתוב ששיעורה 54 ס"מ. לפי דעות אלו, שנים עשר מיל (שהם עשרים וארבע אלף אמה) הם: לדעת הר"ח נאה 1.52 ק"מ, ולדעת חתונן איש 13.92 ק"מ ולדעת האגרות משה 12.96 ק"מ, ושיעור אלפיים אמה במידות זמנינו, לדעת הר"ח נאה הוא 960 מ', ולדעה השלישית 1.16 ק"מ ולדעת האגרות משה הוא 1.08 ק"מ.

תחום שבת, אינו יעגול של אלפיים אמות השקיף את מקום שבייתה, אלא כריבוע - לפי רוחות העולם, משלל אחת מצלעותיו רחוקה אלפיים אמה ממקום שבייתה, ומותר לאדם ללכת בכל הכיוע בזה. לפיכך, מותר להתרחק ממקום שבייתה באמצעות עד אלפיים ושמונה מאות אמה חכמים במשנה בעירובין מט ע"ב, ותוסי שם נא א ד"ה כוה, רמב"ם שבת פכ"ז ה"א, טוש"ע אורח"ס סי' שצט סעיף י. וראה תוסי' שם [בשם ר"ת] ומגיד משנה שם, שטיה נוספת במידות התחום. [מדירה זו של התחום, נלמדת ממגרש ערי הלוויים, שאף הוא נמדד באופן זה ראה עירובין נא ע"א.]

מקום מגוריו של אדם, הוא המקום בו הוא אוכל וישן באותה שבת. איסור יציאה מן התחום, נלמד מהכתוב: "אל יצא איש ממקומו", "מקומו" של אדם - משמנו נמדד "תחום שבת", והמקום בו הוא קובע את עיקר דירתו, והוא המקום בו הוא אוכל ולן באותה שבת ראה עירובין עג ע"א. אדם האוכל במקום אחד ולן במקום אחר, בדרך כלל, מקומו מגוריו הוא במקום אכילתו רב בעירובין שם, ראה רמב"ם עירובין פ"ד ה"ח, וטוש"ע אורח"ס סי' שע סעיף ה. אף אם ברור שהיה מעדיף לאכול במקום בו הוא לן, אלא שתרבר אינו מתאפשר לו, מקום הלינה נחשב במקום מגוריו עירובין שם, רמב"ם סי' פ"ו ה"י, וטוש"ע שם תו ט. מקום מגוריו של האדם נחשב כמקום שבידתו אף אם בכניסת השבת אינו נמצא בביתו אלא בתוך תחום שבת של ביתו ראה משנה בעירובין ט ע"ב, ברייתא שם עג ע"א, ורש"י ד"ה בןפן שדוכן ללין בעיר, וטור ושו"ע אורח"ס ת"א סעיף א [אכן], אדם יכול לקבוע שבידתו תהיה במקום בו הוא נמצא בכניסת השבת ולא בביתן]

אדם ההולך בדרך, ורחוק מביתו יותר מאלפיים אמה, מקום שבידתו אינו יכול להיות בביתו, נלמד מהכתוב: "אל יצא איש ממקומו" כל המקום בו הוא נמצא בכניסת השבת משנה בעירובין מה ע"א ומט ע"ב, רמב"ם שבת פכ"ז ה"י, וטוש"ע שם סי' ט סעיף א וסי' תא סעיף א. מקום השביחה נקבע במקום בו נמצא האדם בכניסת השבת, אף אם לא היה לו כל כוונה בשם תהיה שבידתו, כגון שישן שם בשעת כניסת השבת רבי יוחנן כל נורי במשנה בעירובין מה ע"א, רמב"ם שם, טוש"ע שם סי' תא סעיף א.

אדם הרוצה ללכת בשבת יותר מאלפיים אמה, יכול לקבוע שמקום שבידתו לא יהיה בביתו, ואם במקום בו הוא נמצא אף בכניסת השבת, אלא יהיה במקום אחר המרוחק מביתו פחות מאלפיים אמה. כך, ויכל ללכת בשבת עד ארבעת אלפיים אמה מביתו, שהיו יכולו הוא ללכת מביתו עד מקום השביחה, ומשם עור אלפיים אמה. אכן, אינו רשאי ללכת מביתו אלפיים אמה אלא לכיוון מקום השביחה ולא לכיוונים אחרים, שהרי מקום שבידתו אינו בביתו אלא במקום האחר שקבע. לדוגמה, אם מקום שבידתה הוא אף אמה צפונית לביתו, ומותר לו ללכת מביתו לכיוון צפון שלשת אלפים אמה, ולדרום רק אלף אמה, ומה שהוא "מרווח" בכיוון אחד, הוא "מפסיד" בכיוון האחר. ואם מקום השביחה הוא אלפיים אמה צפונית לביתו, ומותר לו ללכת לצפון ארבעת אלפים אמה, ולדרום אסור לו ללכת כלל משנה בעירובין ט סעיף א, ורש"י שם ד"ה מה, רמב"ם עירובין פ"ו ה"א-ד, טוש"ע אורח"ס תח סעיף א.

בשלושה אופנים יכול אדם יכול לקבוע שמקום שבידתו יהיה במקום אחר ולא במקום מגוריו. האופן הראשון - שישעה במקום בו בכניסת השבת, מתוך כוונה שהיה יתחום מקום שבידתו, דהיינו, אדם ששהה בכניסת השבת במקום בו הוא רוצה לקבוע את מקום שבידתו, קובע בכך את מקום שבידתו שם. לאחר מכן, יכול הוא לשוב לביתו ולאכול וללון שם, ולמחרת יוכל ללכת עד מקום זה, ועוד רש"א אמה המקום זה ורבי יהודה במשנה בעירובין מט ע"ב, ובברייתא שם נא ע"ב, רמב"ם עירובין פ"ו ה"א, טוש"ע אורח"ס סי' תט סעיף ז. בקביעת שבידתו זו, ועשיית על ידי מחשבה בלבד, ואין צורך לומר שקונה שם שביחה עירובין לה ע"ב, רמב"ם שם ה"ט, תוסי' עירובין מט ב ד"ה ואמר, טוש"ע שם. וראה שער הציון סי' תט ס"ק כז.

האופן השני בו יכול אדם יכול לקבוע שמקום שבידתו יהיה במקום אחר ולא במקום מגוריו, הוא שניח במקום זה בערב שבת מזון המספיק לשתי סעודות, וישאר שקובע שם את מקום שבידתו. המקום בו מניח אדם מזון המספיק לשתי סעודות, נחשב כמקום אכילתו באותה שבת, ונחשב כמקום מגוריו משנה בעירובין בו ע"ב, ורש"י שם ד"ה חזן, ומשנה שם פב ע"ב, רמב"ם עירובין פ"ו ה"א, טוש"ע אורח"ס סי' תח סעיף א וסי' תט סעיף ז. וראה: עירובין עג ע"א, רש"י שבת ה ב ד"ה נתכוין, פהמ"ש לרמב"ם עירובין פ"ח מ"ב, רבינו יוחנן עירובין כו א בדפי הרי"ף.

הנושאים הנאים

בשלח - תחומין, אל יצא איש ממקומו (טו),

(כט) עירובין פ"א א.

יתרו-הפסקה

משפטים- שואל, וכי ישאל איש מעם רעהו

(כב, יד)

תרומה - תבנית המשכן וכליו, את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו (כה, טו)

צווח - מצות מחיית עמלק, ועינא דיומא

ל' תשא-הפסקה

ויקרא- מלאכת מוחק בשבת, כל העושה

בו מלאכה יומת (לה, ב)

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי יוסף שלום אלישיב - ירושלים
[תרגומו - תשע"ב] מתשובה לתלמידו

בדין עירובי תחומין

נשאל מרן הגר"ש אלישיב זתי"א עיי' אחד מתלמידיו: אם אדם ליוה חולה והגיע עמו מחוץ לתחום, כגון שבת מביה שמש לירושלם, דאין לו אלא ד' אמות, ולא באופן שהוא סתם מתנדב כשבו אר חולה וכדו', נעשה כאנשי העיר לחשוש שיהיה בסי' תי"ו, אלא אם בא עם אשתו וכדו', שלא נעשה כאנשי העיר, כיון שאין לחשוש שלא יבא עמה ולכן שאסור. היאם רשאי ללכת בכל העיר מחמת העירוב שחשש בד' אמות. העיר בבת הגר"ש: **עירוב נעשה כד' אמות. אינני יודע אם העירוב נעשה כדין.**

ושוב נשאל: אם דוקא הבאים להציל תקנו להם אלפיים לכל רוח כדי שלא ימנעו מלבא, אבל החולה בעצמו אינו לחשוש שלא יציל את עצמו, או לאו.

והשיב: הכלל הוא שכל שיצא ברשות יש לו.

ושוב נשאל: אם כן איך הדין מי שמלווה את אשתו היולדת מבית שמש לירושלים, האם יש לו אלפיים אמה לכל רוח.

והשיב: זה הוא הכרחי לבא עמה. אינני אומר שאלו. [ונמצא שכך הדין לגבי לתת להם אלפיים לכל רוח. דאינו דיש מקום להחמיר שלא לסתובב, אבל אין לאסור עליו להסתובב בכל העיר].

דין זה נקרא "עירוב תחומין", לפי שהוא מערב תחום חדש שלא היה יכול ללכת בו, עם התחום שהיה יכול ללכת בו מגיד משנה יום טוב פ"ו ה"ב. "עירוב תחומין" מועיל אף מן התורה, ומותר לצאת על ידי עירוב תחומין אפילו מחוץ לתחום שבת האסור מן התורה - שנים עשר מיל, ואינו רק תקנת חכמים להיתיר ללכת יותר מאלפיים אמה. זאת, משום ש"עירוב תחומין" הוא "הלכה למשה מסיני", שעל ידי העירוב נחשב כאילו שבת במקום השני. או משום שבידתו זו דינה כשבידתה גמורה, לפי שעל ידי העירוב הוא קובע את מקום שבידתו במקום אחר מבין עירובין ע"ב. וראה: עולת שבת ת"ס ס"ק א, מנחת חינוך אות ב, אור שבת שבת כו ע"א. ויש סוכרים, שמן התורה מועיל דוקא עירוב תחומין באופן הראשון המובא והלוי, ואילו שני האופנים האחרים הם תקנת חכמים, ומובילים הם דוקא לתחום אלפיים אמה. שו"ת יהודה יצלה סי' פה, בודעת טור אורח"ס סי' תח, וראה אלהי רבה אורח"ס סי' ט"ק א ותוספות שבת שם ס"ק א, שאף לדעת הטור, כל סוגי העירוב מועילים מן התורה. וראה דברי יחזקאל סי' ז אות ז-ט. וראה קרית ספר שבת פכ"ז ש"ש סוכרים, משל עירוב תחומין אינו מועיל לצאת מחתום שנים כרצונו, ולפיכך, אף על פי שעל ידי העירוב נחשב כאילו שבת במקום השני, לא יוכל ללכת יותר משנים עשר מיל.

מותר לאדם לקבוע את שבידתו במקום אחר על ידי "עירוב תחומין", דוקא לצורך בדין, ורוצה להמשיך בדרכו להשתרש בסעודת ירושלים, וכן לצורך דברים נחוצים אחרים, כגון לצורך הצלת ממונו ראה משנה בעירובין לו ע"ב ופב ע"א, רב יוסף שם פב ע"א, רמב"ם עירובין פ"ו ה"י, וטוש"ע אורח"ס סי' תטו סעיף א, וראה משנה ברורה שם ס"ק א, על איזה אופן של עירוב תחומין נאמר דין זה.

במקרים מסוימים יכול אדם לקבוע את מקום שבידתו ע"י מחשבה בלבד. ההולך בדרך, ורוצה להמשיך בדרכו יותר מאלפיים אמה מהמקום אליו הגיע בכניסת השבת [כגון שביחו נמצא במקום ארבעת אלפיים אמה], יכול לקבוע את שבידתו במקום אחר הנמצא בהמשך דרכו, אף על פי שישנה שהיה במקום זה בכניסת השבת, ואינו מניח שם כוון. יוכל ללכת עד מקום זה, ומשם עוד אלפים אמה נוספות. אדם יכול לקבוע מקום שביחה באופן זה, דוקא במקום מסוים, לדוגמה, מתחת לאילן, או ליד גדר, שאותם הוא מכיר. אולם, אם אינו מכיר מקום מסוים בהמשך הדרך, אינו יכול לקבוע שמקום שבידתו יהיה בסוף אלפיים אמה ממקומו משנה בעירובין מט ע"ב, רמב"ם עירובין פ"ו ה"ב וה"ה, טוש"ע אורח"ס סי' תט סעיף יא. תנאי נוסף לקביעת מקום שביחה בדרך זו, שיוכל להגיע למקום בו הוא קובע את שבידתו לפני כניסת השבת, ואפילו בריצה. בכך, נחשב כאילו הוא כבר נמצא שם בכניסת השבת רבא שם נא ע"א, רמב"ם שם ה"ג, ובפהמ"ש עירובין פ"ד מ"ז, טוש"ע שם. קביעת שביחה בדרך זו, מותרת דוקא לאדם ההולך בדרך, אולם אף הנמצא בביתו, יכול לקבוע שמקום שבידתו יהיה במקום אחר דוקא בשני האופנים שהזכירו. לעיל עירובין ע"ב, רמב"ם שם, טוש"ע שם סעיף יג.

הלכה מיוחדת בהלכות תחומין

מבין כל הטעמים שקבעו לנו חז"ל, בולט הוא במיוחד הטעם הקרוי והשנוי "ירח בן יומיו", בפסקי ומקרא מופיע טעם זה במקום אחד, והלא דבר הוא, היכן הוא מופיע ומדוע דוקא שם הפתענו?

באחת משיחותיו של הגאון רבי אבגדור נבנצל שליט"א רבה של ירושלים העתיקה, הוא שאל היכן מצוי טעם רבי אבגדור ומהי הסיבה שדוקא בפסוק זה נכתב טעם זה.

הטעם אכן נמצא על הפסוק [במדבר ל"ה ה'] 'ומדתם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה, ואת פאת נבב אלפים באמה, ואת פאת ים אלפים באמה, ואת פאת צפון אלפים באמה, והעיר בתוך זה יהיה להם מגרשי הערים, ועל תיבת 'אלפים' מצאנו את הטעם 'ירח בן יומיו', ומדוע דוקא בו קבעו לנו חז"ל ליתן טעם זה?

כדרכו, השיב רבי אבגדור מינה ובינה - הרי הידוע כי במני עירובין [א,א], למדו מפסוק זה עיקר דין תחום שבת, וכלי הגמרא כזה יהיו כל שבתים שבת, והיינו שתחום שבת נקרא אלפיים אמה, והשבת זאת הלך יותר מתחום שבת וחילל בכך את השבת.

והנה עדים שראו את חידוש הלבנה, בזמן שבת המקדש היה קיים הם החליטו את השבת, והוא בכך שהם הולכים יותר מתחום שבת, שעל שם מחללים את השבת כל החודשים לקדש הלבנה.

נמצא לפי זה, דאף שנאסרו ישראל שלא לצאת יותר מתחום שבת אלפיים אמה, ישנו מקום אחד דמותו בו לצאת חוץ לתחום שבת, והוא על 'ירח בן יומיו' - היינו לחידוש הלבנה ביומו. מקיילא י"ל, דזוהו שנרמזו בטעם זה על האי קרא, דאף ששינו בפסוק זה שאסרו לצאת חוץ לתחום שבת, מ"מ לירח בן יומיו מותר, והיינו שהעדים יעידו על הירח בחידושו, ולכן נטנו בו בתורת 'אלפיים' את הטעם המיוחד - 'ירח בן יומיו'.

לשולחן השבת יש נדבך חשוב בבניין הבית היהודי. בניית הקשר החם בין הורים לילדים. 'רורו יקרא לבן עם בת' השיחה הלבבית סביב לשולחן השבת מפתחת את הלבבות ויצרת את הפתיחות ואת החופשיות אצל הילדים לשוחח עם ההורים על כל שאלה שמציקה, להעלות כל התלבטות מטרדיה.

יצר הרע יודע זאת והוא כאילו קורא לילדים: למה לכם לשבת שעות ארוכות סביב שולחן השבת, 'דורו יקרא' צאו למרחב, חייב בן עם בת. אבל אנחנו עונים ואומרים לו 'השומר שבת הבן עם הבת לקל ירצו מנחה על מחבת'. שולחן השבת הוא הדרור האמיתי.

איך זוכים לכך, רק על ידי יצירת אווירת שבת קודש שכולה השפעת חום ואהבה לבן ולבת. ואולי נרמז לנו הדבר במה שהמורה שבת עם הבן והבת כל כך רצויה לפני הקב"ה עד שהיא דומה דווקא למביא 'מנחה על מחבת' ולא למביא אחת משאר המנחות.

שהרי רש"י מביא שמעשיה של מנחת מחבת קשים ואינם נוטים להתפורר כמו מיני מאפה של מנחת מרחשת או מנחת תנור. מפני שהמחבת אין לה שוליים והאור שולט במאפה המתקשה ומאפשר גוף אחד. ללמדנו כי הורדת המחיצות מאפשרת לחום ולהאבה המוקינים לבן ולבת ליצור את הלכידות והגיבוש שכל כך חשובים ביחסיהם וילדיהם.

עלינו להקדיש את 'שבת קודש' לתורה ולתפילה. 'שבו איש תחתיו' תשאו בבית סביב שולחן השבת שלכם ונצלו את שפע הקדושה את ה'מתנה טובה' שניתנה לנו לעליה בתורה ובריאת שמים. חזק ונתחזק למען שבת קודשנו, למען קדושת ביתנו למען חינוך ילדינו.

'אל יצא איש ממקומו'

איסור היציאה בשבת מחוץ לתחום, איסור הוצאה מרשות לרשות מרשות היחיד לרשות הרבים, מביטו של אדם לרחוב של עיר. נראה לנו לפעמים כאיסור הפוגע בחופש התנועה שלנו. אנחנו רוצים לצאת לבקר בן משפחה בישוב סמוך וצריכים לעבור לשם כך בשטח פתוח ללא בניינים צריך לבדוק אם לא נעבור על איסור תחומין, על יציאה מחוץ לתחום שבת. אם אין עירוב כשר אנחנו לא יכולים לעבור ולטייל עם תינוק השוכב בעגלה. אנחנו לא יכולים להחליט פתאום שיוצאים מהבית, לוקחים איתנו את סיר החמין והולכים לאכול במקום אחר.

כאשר הקב"ה עומד לצוות את בני ישראל על השבת, הוא אומר למשה רבינו 'דבר אל בני ישראל'. תקדים ותאמר להם 'אך את שבתותי תשמרו'. 'כי אתה היא' 'לדעת כי אני ד' מקדישכם'. ודרשו חז"ל בגמ' 'אמר הקב"ה למשה: מתנה טובה יש לי בביתך ואני מבקש ליתנה לך ואתה יודע'. השבת היא מתנה טובה.

ואם תשאל איזה מתנה טובה יש בשבת, האם הגבלות התנועה של רשויות ותחומין הם מתנה? האם האיסור לברור אוכל מתוך פסולת נחשב כמתנה? האם כל שאר ל"ט המלאכות האסורות לעשות בשבת הם מתנה טובה. ואף אם אמנם ישנות החושב כי יש בכך מתנה, צריך להבין מדוע באמת טובה הם איסורי שבת ולמה גדולה יותר מאשר איסורי אכילת שקצים ורמשים?

אך אליבא דאמת, אם נתבונן ונלמד נמצא כי השפע המיוחד שמשיפה השבת על חיי האדם היא המתנה טובה. דווקא המגבלות והאיסורים הם המאפשרים לנו לצאת מחיי החולין לעולם אחר של שבתה של מנוחה. הנשמה היתרה, הבינה המיוחדת שניתנה לאיש ישראל בשבת קודש הם אלו שקצו אותם את יום השבת ליום שהכול משתוקקים לבואו ורואים בו יום של מתנה טובה.

אלא שלא הכול מבינים כי מתנה טובה לפנייהם. יש הרואים לפנייהם אך יום של מחסומים והגבלות, יום שבו הכול אסור ואסור. כאשר הלב אטום מסיבות שונות, וישנם כאלה שלבם הוא כזה, הוא לא חש בנפלאותיה של אותה המתנה. לאלה יש צורך בידיעה על מהותה של המתנה. במעין פרוספקט קצר הסוקר את יתרונותיה של המתנה. אך לא רק לאלה, גם אלו השוכחים מרצון ובאהבה, צריכים ללמוד ולדעת כיצד יש להתייחס אל יום השבת. גם הם צריכים לדעת ולהכיר בהיות השבת מתנה טובה. לכן נצטוו משה רבנו 'לך והודיעם' לך ולמד זאת לבני ישראל.

מרן בעל ה'אבי עזרי' זצוק"ל רגיל היה לתאר במתק לשונו את ה'מתנה טובה' של יום השבת. את קדושת השבת לה היה זוכה בימים עברו כל יהודי פשוט. הוא היה עמל לפרנסתו כל ששת ימי המעשה ובהתנדש עליו יום שבת קודש, הסיר ממנו באחת כל דאגותיו. כמלך בגדוד היה יושב עם בני ביתו. מקדש על היין סועד את סעודות השבת בזמירות שיריות ותשבחות. אחר הסעודה נכנס הוא לבית המדרש יושב ולומד מרביט שעות היום.

שבת קודש היא מתנה טובה. לא תמיד אנחנו יודעים ומרגישים זאת. מספרים על הרבי מניקלשבורג זצ"ל שפעם אחת כשהוא יושב בביתו, נכנס אליו עני לקבל נדבה. בבית לא נמצאה פרוטה לפורטה. חיפש הרבי בכיסיו ולא מצא פרוטה ליתנה לעני. חיפש גם בחדרי הבית האחרים ולא מצא. חשב הרבי, הרי אי אפשר לשלוח את העני ללא צדקה. קם וליחו. בארונות ובמגירות עד שמצא טבעת נוצצת ונתן אותה לידיו של העני.

כאשר שבה הרבנית הביתה, סיפר לה הרבי שלא מצא בבית פרוטה לתת לעני ונתן לו טבעת נוצצת שמצא במגירה. הצטערה הרבנית ואמרה: 'איך נתת טבעת לך יקרה לעני המבקש מספר פרוטות?' 'חיפש הרבי בכיסיו דבריה מיהר ויצא מביתו, הוא החיש את צעדיו כדי להשיג את העני. העני שחשב שהרבי מתחרט מנדבתו הגוונה ניסה להתרחק אך הרבי השיג אותו. כשהגיע אל העני וכולו מתנשף אמר לו הרבי בהתרגשות: 'רק רציתי שתדע כי נתתי לך טבעת יקרה מאד אל תתפתה למכור אותה בפרוטות'.

הקב"ה מצווה את משה רבנו ללמד אותנו 'מתנה טובה' נתתי לכם. שבת קודש היא מתנה טובה. אל תתפתו להמירה בדברי הבל חולפים. 'יום קדושה ומנוחה' נכון יום השבת הוא יום המנוחה 'כי בו שבת קל מכל מלאכתו' אבל אל לנו לבלות את יום השבת בשינה.

יצר הרע המלך הזקן והכסיל יודע גם יודע קדושתו של כל רגע בשבת קודש והוא עושה כל מאמץ להשיח דעתו של היהודי מקדושת השבת. לרבות שבת קודש דוגא הוא לומא את תיבות הדואר את בתייהם של יהודים בשבתות שבת למיניהם. לא זה כהרי זה, הצד השווה שבהם שהם מלאים חומר קריאה מעניין ומרתק. אולי כשר, אולי לתועלת משוימת, חדשות וידעיות בנושאים מעניינים ומרתקים אשר נפשו של אדם נמשכת אחריהם. אבל סוף סוף הזמן היקר של שבת קודש מתבזבז על שטחים והבלים.

איך בא אליה ז"ל לברי"מ בשבת

פעם אחת היה ההי"ק רבי יצחק מווארקא זצ"ל, על ברית מילה בשבת, ושאל את הר"ח רבי פינבל מנריא (אבי הרה"ק רבי יחיאל מאלכסנדר) זצ"ל, דאיתא בגמ' (עירובין מג:): שאין אליהו בא בשבת משום איסור תחומין, ואיך האריך בא אליהו הנביא לברית שחל בשבת. והשיב הר"מ מנריא, דהאיסור היא כשאלוהו בא בדמות אדם או נוהג אצלו איסור תחומין, אבל כשהוא בא בדמות מלאך לא שייך איסור תחומין. נענה הר"ח מווארקא ואמר: ואני סבור שהתשובה לזה היא, כיון שאלוהו הוא מלאך הברית, ומילה דוחה שבת (שבת קכח:): לך מותר לו לבוא. (שמועות יצחק - ליקוטים).

אף מרן החתם סופר נדרש לשאלה זו בתשובותיו (שו"ת תתי"ס ח"י סי' צח בליקוטים) ומרחיב את השאלה, הרי ברית מילה אמרין זה הכסא של אלוהו הנביא ז"ל, ומבקשים המוהלים עמוד על ימיני לסמכני, ואומרים זה אפילו בשבת, וקשה איך אפשר לומר זאת בשבת, הרי יש ספק שמה יש תחומין למעלה מעשרה ואין אליהו הנביא יכול לבוא. ואף אמתה פמ"ג (א"ח סי' רצ"ה, סק"א) דכיון דאנו מסופקים לדינא אי יש תחומין למעלה מ"י, ויש סברא לומר דההלכה היא דיש תחומין, אי"כ אין לנו להתפלל ולבקש שיבוא בשבת, דאין להתפלל על דבר שאי אפשר לקיימו בשבת, ומשום הכי מבקשים רק במוצאי שבת על אלוהו הנביא, דאו בודאי כבר יכול לבוא ולשבת את הגאולה, ואי"כ איך יכול המוהל לבקש ולומר עמוד ליימני לסמכני.

ומתוך העתים כעני התירוץ שתיך הגר"פ מנריא, וזהו תוכ"ד: מעולם לא עלה אליהו בגופו למעלה מ"י טפחים, אלא נפרדה נשמתו מגופו, והנשמה עלה ומשמשת למעלה ב"ל לבקש שיבוא בשבת, דאין להתפלל על דבר שיש תחומין בשבת, ומשום הכי מבקשים רק במוצאי שבת על אלוהו הנביא, דאו בודאי כבר יכול לבקש שיבוא ועמוד על ימינו לסמכו.

אך כשמתגלה בנשמתו כמו ביום המילה, אז אינו מחויב במצוות, במתים חפשי כתיב, וכשמתגלה באופן זה הרי הוא מלאך אעפ"י שלומד תורה ומלגה דינים אין לקבוע הלכה עליו לבקש שיבוא בשבת, דהוי רק כמו חלום ורוח נבואה ואין משגיחים בבת קול, ולכן אין שום סירא דאיסורא לבקש שיבוא ועמוד על ימינו לסמכו.

אך כשמתגלה בלבבו גופו הרי הוא כגדול חכמי ישראל, ותשבי יתרו קושיות ואיבעתו - ואליו תשמעון, כי מי כמוהו יורה, ולכן אין לבקש שיבוא בשבת, יעו"ש באריכות בנועם צוף לשונו המתוק מדבש.

ובענין זה שאינו מתגלה בגופו ברית מילה רק בנשמתו יתרו קוש' הרבי זצ"ל 'אלימלך' איך יכול אליהו זכור לטוב להיות על כמה ברית מילה בעת ובעונה אחת, והביא דבריו באריכות בספר שפת אמת (מבערוזאן) פ"ר מפות: 'שמעתי ממורי הקדוש הגאון מוה' יהודה אריה לייבוש אב"ק ווישניא (בעל אריה דבי אלא) שאיש אחד שאל את רבינו הקדוש אלימלך מליזענסק זצ"ל, שאמלך על אחד מהיושבים שהיה לו בבית מדרשו שהוא בעל גילוי אליהו, ושאל אותו איך אפשר שיהיה לו והלא בעל האבן עזרא אומר משה שיש כעת גילוי אליהו כמ"ש בספרו' [האחרונים מצינים דבריו בשסוף סי' מלאכי זו"ל: 'ויבא אלוהי מכתב מאלוהו הנביא' וזה יורה כי אז אחרי כי כבר עליו כסדרה השמימה כתבו ושלחו אליו... ואין ספק כי בימי חכמינו הקדושים נראה עי"ל... מכאן אולי דייקו שלא היה לו לראבי"ע גילוי אליהו, שאמלך על לא היה נוקק לראיה מימי חכמינו הקדושים].

ומסתמא לא היה לו גילוי אליהו, וזאת מעלתכם ג"כ עניד שבעל עזרא הוא היה איש גדול יותר מאיש זה שמעלתכם אומר עליו שהוא בעל גילוי אליהו, ואין אפשר שיהיה כן. והשיב רבינו אלימלך זצלה"ה אמת כי הדבר כאשר אמרתי ואקדיש לך הקדמה, הנה אמר חז"ל (ראה רד"ק מלאכי ג, א) שאלוהו הנביא הוא מלאך הברית, והנה אליהו שט בעולם בארבעה טיסות (ברכות ד:). ואין אפשר שיהיה בשעת כל מילה ומילה חלא כל המילות הם בזמן אחת אחר התפילה, ואפשר שבזמן שמברכים כאן ברכת המילה מברכין בסוף כל העולם ג"כ בזה הרגע, ואין יכול להיות ששני מקומות יחד.

רק ע"י שהחזיר אליהו את כל ישראל בתשובה ואמר (מ"א יח, לט) 'יהוה האלקים' עי"ז זכה לנשמה כוללת של כל ישראל, ועי"ז בשעת הכנסת הילדים בבריתו של אברהם איבנו אז מנתנוז ונתגלה בהילך חלק אחד מנשמתו אליהו, וכל אחד נוטל כפי חלקו וישרשו, ואח"כ כשנתגלד והולך בדרך הטוב אז נתגלה לו ממש חלק אלקים שיש לו, ואי"כ האיש היושב אצלי שאני אומר עליו שיש לו גילוי אליהו באמת אין לו אלא חלק קטן באליהו, לכן לפי הטבת משעויו זכה ונתגלה בו חלקו הקטן שיהיה לו, אבל בעל אבן עזרא היה לו חלק גדול באליהו ולא היה בו כח לתקן ולברר שיתגלה בו ממש גדול חלק אליהו לכן אין לו גילוי אליהו עי"ד.

<p>קרא אחים הקרן רשת בשר למהדרין</p>	<p>פוטו סטודיו פוטו ציון צילום אירועים, מצלמות וטסודין</p>	<p>פוטו סטודיו גל פז-רשת לחמוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה</p>
<p>• בחסות האדיבה של בעלי העסקים תומכי תורה לברכה, אצלה נכחו "ס"ם</p>		
<p>לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתו זר</p>	<p>צבי ורצברגר בית האברגיה</p>	<p>המנועל הנאמן זאב הורוביץ דלתות פלדה ומפתחות</p>

